

ЧАСОПИС *ЖЕНА ДАНАС* (1936–1940):
ПРОСВЕЋИВАЊЕ ЗА РЕВОЛУЦИЈУ

ИНСТИТУТ ЗА КЊИЖЕВНОСТ И УМЕТНОСТ

Серија: Историја српске књижевне периодике

34

Уредница серије
др Јелена Милинковић

Секретарка зборника
Јелена Лалатовић

Рецензенти
проф. др Данијела Мајсторовић
др Вера Гудац Додић
др Бојан Јовић

ЧАСОПИС *ЖЕНА ДАНАС* (1936–1940):
ПРОСВЕЋИВАЊЕ ЗА РЕВОЛУЦИЈУ

Зборник радова

Уредила
Станислава Бараћ

ИНСТИТУТ ЗА КЊИЖЕВНОСТ И УМЕТНОСТ
БЕОГРАД
2022

На насловној корици налази се рад уметнице Јане Даниловић. Рад је изворно настао за потребе осликавања мурала у Пожеги посвећеног сећању на Митру Митровић, а у оквиру акције „Изузетне жене Србије”. Ауторка га је уз минималне измене прилагодила прилици штампања овог зборника.

САДРЖАЈ

УВОД

<i>Мојо</i>	11
<i>Уводна реч</i>	13

I

КОНТЕКСТИ: МЕМОРИЈАЛНИ, БИОГРАФСКИ, ОМЛАДИНСКИ, МЕЂУНАРОДНИ И ФЕМИНИСТИЧКИ

<i>Сћанислава Бараћ</i> <i>Жена данас</i> (1936–1940) и култура сећања	21
<i>Вељко Сћанић</i> <i>Парче великог животоћа</i> : Митра Митровић о тридесетим годинама 20. века	55
<i>Милица Ђуковић</i> „Један је фронт”: предратна антифашистичка гласила <i>Наш животоћ</i> (1936–1938) и <i>Жена данас</i> (1936–1940)	105
<i>Јелена Лалајковић</i> Интернационализам женске периодике: часописи <i>Жена данас</i> и <i>Woman Today</i> (1936–1937)	127
<i>Свејлана Сћефановић</i> „Апел за право гласа жена”	151

II

УРЕДНИЦЕ – САРАДНИЦЕ – ЧИТАТЕЉКЕ

<i>Лариса Косић</i> Библиографија часописа <i>Жена данас</i> : недоумице и проблеми	177
--	-----

Ива Тешић

Југословенски карактер *Жене данас* (1936–1940):
сарадници и публика 193

Жанејџа Ђукић Першић

Олга Тимотијевић као уредница *Жене данас* 217

Ана Коларић

Писма читатељки: лично искуство / заједнички форум 235

Исидора Грубачки

Ангажман Вере Штајн Ерлих у часопису
Жена данас (1936–1940) 253

III КЊИЖЕВНОСТ

Јелена Милинковић

Од шегрта до воза који јури: приповетка у часопису
Жена данас (1936–1940) 273

Горан Лазичић

Књижевна критика у часопису *Жена данас* 297

Славица Гароња Радованац

Гранична литература (путопис, репортажа, фелџон)
у *Жени данас* 309

Ксенија Ракочевић

Слика Црне Горе и Црногорке у *Жени данас* 333

Тијана Тройин

Књижевни преводи Олге Тимотијевић у *Жени данас* 351

IV МОЋ ВИЗУЕЛНОГ

Миланка Тодић

Фотографија и фотомонтажа на насловним странама
ревије *Жена данас* 367

Бојана Појовић

Модна рубрика *Жене данас* 391

Жарка Свирчев

Сахарински духовни ланац: о почецима феминистичке
филмске критике. 413

Вида Кнежевић

Фани Политео Вучковић у часопису *Жена данас*: феминистичке
интервенције у ликовној критици и историји уметности. 433

Индекс имена 447

Индекс периодике. 457

УВОД

Маја Солар

ГОДИНЕ 1936...

...се неколико милиона жена журило
залетело стрмоглавило у трку за удају
како је већ налагала тзв. судбина
неколико хиљада жена се исте године залетело
да растера алге рата
у фронт ожбукан женским рукама
у дрвенасту реч слобода
неколико малолетница *кривих шћо су силоване*
побегло је из дома за збрињавање крај париза
четиристо делегаткиња је учествовало на конгресу интернационалног
женског савеза
у дубровнику
бахрија нури хаџић је била у истанбулу

дивила се новој турској жени
у београду се више од сто лакоатлетичарки југославије такмичило
у трчању бацању кугле скоку удаљ скоку увис
скоку у котао феминизма
неколико океана жена је те године брисало прашину
и доштрикавало прошлогодишњу хаљину не би ли изгледала као нова
још више океана жена је попило батине
јер то се подразумева
јер то је прелепо жуто са одсјајем жучи т
ог лета се у стану др ирене стефановић окупило неколико
чланица и чланова кпј
од проширених вена и индиго кверга страдало је мноштво радних људи
присиљених да стоје и седе
да се крчкају у раду за надницу
или бесплатном у кући
мали ханс је те године за рођендан тражио од маме да му купи
француске и немачке војнике, како би се играо лепог рата
и залетео као аријевски див на све играчке које су *ниже*
у зраку су се кондензовале капљице неба будућег афж-а
бојног поља безброј женских руку ушрафљених у блатњава
и неписмена дворишта југославије
све то се необуздано залетело 1936. у октобру
у први број часописа жене данас

Уводна реч

Зборник радова *Часопис Жена данас (1936–1940): просвећивање за револуцију* садржи деветнаест радова. Највећи број ових радова започет је на темељу излагања са скупа *Часопис Жена данас (1936–1940)*, који је одржан, тада у оквиру пројекта *Улога српске периодике у формирању књижевних, културних и националних образаца*, 15. и 16. децембра 2015. године у Институту за књижевност и уметност у Београду. Зборник је, као и сам скуп, посвећен првој серији овог часописа. Идеја-водиља приликом организације скупа, која је приметна и у зборнику радова, била је да окупи истраживачице и истраживаче који би часопис *Жена данас* анализирали и интерпретирали на мултидисциплинаран начин – бавећи се биографијама и доприносом одређених уредница и сарадница, различитим жанровима присутним у часопису или пак његовим позиционирањем и контекстуализовањем у оквиру културне и књижевне историје, историје (књижевне) периодике, те историје уметности. Не мање важно, истраживање значаја и културних одјека *Жене данас* уједно је и повратак „великим идејама” и покретима као што су народно просвећивање, југословенство, радикална демократија, антифашизам и феминизам, односно борбе за ослобођење жене, човека и друштва у целини. Зато је важно нагласити да овај зборник обухвата прилоге како научних ауторитета у одређеним областима, тако и оних који су се тек отиснули у подухват какав представља рад у поменутих областима, односно у проучавање комплексних друштвених и културних формација каква је и овај *женски часопис*, чије су уредничко и сарадничко језгро чиниле чланице Омладинске секције Женског покрета и Комунистичке партије Југославије у међуратном раздобљу.

Подједнако је важно је истаћи да је одржаним скупом покренуто ново и интензивније истраживање самог часописа, њему сродних гласила и покрета који су се (и) кроз издавање часописа формирали. Тако, поред студија ауторки које су учествовале на скупу и своје радове за зборник приложиле непосредно после одржаног скупа (Славица Гароња Радованац, Жанета Ђукић Перишић, Ана Коларић, Бојана Поповић, Жарка Свирчев, Светлана Стефановић, Миланка Тодић, Милица Ђуковић), било је и оних, попут Исидоре Грубачки, које је само слушање излагања определило за даљи избор сопствених студија и истраживања. Тако је ова ауторка, поред рада које у договору са уредницом убрзо приложила за сам зборник, изабрала и да на студијама компаративне историје на Централноевропском универзитету у Будимпешти одбрани мастер рад који је као основне изворе имао часописе *Жена данас* и *Сељанка*, затим их

у докторској дисертацији смести у много шири контекст интелектуалне историје југословенских феминисткиња, а – за ову тему најважније – појаву *Жене данас* прецизно контекстуализује у студији *Communism, Left Feminism, and Generations in the 1930s: The Case of Yugoslavia*, која сада, повратно, постаје обавезна секундарна литература за разумевање свих феномена у домену прве серије овог часописа.

Организовањем скупа, другим речима, започели су истраживачки процеси и обнове сећања који ће донети много више него што се у јануару 2015. године, када је планирање скупа започето, могло претпоставити. Штавише, планирање скупа имало је у самом почетку прилично скромне амбиције. Оно је иницијално мотивисано договором да се организује једна научно-документаристичка изложба која је имала за циљ да представи укупну међуратну феминистичку часописну сцену, југословенску али првенствено ону местом штампања везану за Београд. У том контексту, чинило се да изложба као популарнији облик изношења научних резултата – а што је годинама уназад био стратешки начин рада пројекта за проучавање периодике – може да скрене пажњу шире јавности на класичнији облик научног рада, какав је конференцијски. Тако се родила идеја да се конференција посвећена одабраном часопису међуратне феминистичке сцене одржи у време трајања изложбе. Изложба је, добивши подршку на конкурс Центра за промоцију науке, реализовна под називом *У соби сојсџивених њорџиретџа*, у коауторству Олге Красић Марјановић и Станиславе Бараћ, а на основу докторске дисертације „Жанр женског портрета у српској периодици 20-их и 30-их година 20. века” (2014). Након изворне поставке у Библиотеци града Београда (28. децембар. 2015 – 4. фебруар 2016), изложба је имала пет гостовања (Народна библиотека „Вук Караџић”, Крагујевац; Позоришни клуб „Зелено звонно”, Зрењанин; Центар за културу „Вук Караџић”, Лозница; Истраживачка станица „Петница”; фестивал „Њена земља” издавачке куће Штрик), где су ауторским вођењима и пратећим програмима редовно присуствовали гимназијалци, тако да се истраживачка „зараза” феминистичким часописима ширила, а *Жена данас* јесте скретала највећу пажњу млађих генерација. Семинар о феминистичким часописима као историографском извору у Истраживачкој станици „Петница” (2016) издвојио је управо *Жену данас* и *Сељанку* као изворе које су полазници читали детаљно. С друге стране, предани рад Ане Коларић са студентима постдипломских студија, у оквиру предмета посвећеног феминистичкој периодици, донео нам је још једну нову сарадницу и обрађену тему у зборнику радова. Затим, истраживачки импулс Валентине Делић, ауторке Радио телевизије Србије, довео је такође до договора да се часопис *Жена данас* и антифашистички феминистички покрети 30-их година обраде у форми образовне емисије.

Разговор са Станиславом Бараћ, вођен и снимљен за ту прилику, остао је ипак у архиви, и планирани троделни серијал намењен школском програму није реализован. Уместо тога, Валентина Делић је на исту тему као сценаристкиња и редитељка реализовала ауторски документарни филм *Нејоћийисане* (2019), који уметнички сугестивно приказује рад чланица редакције *Жене данас*. Ово су само неки од примера даљег живота *Жене данас* кроз различите облике научног и културног сећања.

Организовање научног скупа било је, у сваком случају, прилика да се истраживање часописа постави у ширу, мултидисциплинарну перспективу, какву колективни и тимски рад односно зборничка обрада увек неминовно доносе. Иако је објављивање ове књиге драстично каснило у односу на устаљену динамику одржавања скупа и штампања одговарајућег зборника, сама истраживања која су читавим подухватом покренута, омогућила су да се одређене чињенице и знања поуздано утврде. Ово кашњење учинило је и да библиографија самог часописа у едицији Историја српске књижевне периодике доспе по реду, пре зборника радова, као и да се псеудоними и иницијали, што је био доминантан начин потписивања чланака, разреше са највећом могућом поузданошћу.

Зборник *Часопис Жена данас (1936–1940): њросвећивање за револуцију* подељен је на четири целине. Прву целину чине радови Станиславе Бараћ, Вељка Станића, Милице Ђуковић, Јелене Лалатовић и Светлане Стефановић. Њих повезује то што прву серију *Жене данас* анализирају у различитим контекстима који пресудно утичу на разумевање свеукупног значења и значаја *Жене данас*. Другим речима, култура сећања, антифашизам, као политичка стратегија Народног фронта, и Народноослободилачка борба као *генерацијско искуство*, омладински активизам, те мрежа феминистичких организација у свету и у Југославији пре Другог светског рата јесу самосвојне али густо испреpletене појаве које су обликовале часопис *Жена данас* као алат еманципације жена у свом времену, али и као јединствен културни артефакт у нашем.

Другу целину чине радови Ларисе Костић, Иве Тешић, Жанете Ђукић Перишић, Ане Коларић и Исидоре Грубачки, у којима се разматрају посебне теме и проблеми унутар назначених контекста, било да су везани за специфичну методологију обраде часописа у традицији истраживања периодике у Институту за књижевност и уметност, било за сложене односе уредништва, сарадница/сарадника и читалачке публике прве серије *Жене данас*.

У трећој целини обрађена је тема присуства, функције и значења књижевности у *Жени данас*, што у извесном смислу представља средишњу тему свих зборничких обрада појединачних часописа у едицији Историја српске књижевне периодике. Уколико се може рећи да крајњи супстрат

који наша педесетогодишња истраживања и ова едиција треба да понуде другим истраживачима књижевне историје, схваћене у ужем смислу, онда то јесу управо чланци који описују оригиналне књижевне текстове, књижевну критику и политику превођења у једном часопису. Овде су допринос у том смислу дали Јелена Милинковић, Горан Лазичић, Славица Гароња Радованац, Ксенија Ракочевић и Тијана Тропин.

Четврто поглавље враћа нас ванкњижевним темама без којих, као што проучавање (књижевне) периодике сваки пут изнова потврђује, није могуће ни приближно разумети значење књижевности у одређеном часопису или епохи којој он припада. Његова надтема у овом случају јесте *моћ визуелног*, а у радовима Миланке Тодић, Бојане Поповић, Жарке Свирчев и Виде Кнежевић она је обрађена кроз разматрање визуелних решења насловних страна часописа и значаја модне рубрике, односно пионирских обликовања филмске и ликовне критике као експлицитно феминистичке.

Уједно, последња целина нас снажно везује за проблематику жанра илустрованог магазина, и тиме заправо враћа на прву целину и питања народнофронтоских антифашистичких стратегија, оних које су се у својој епоси односиле подједнако како на уређивање часописа, тако и на организовање покрета и стил живота јединствене револуционарне генерације стасале 30-их година 20. века.

Посебну захвалност желимо да изразимо колегиницама и колегама, односно институцијама, који су учествовали у организацији изложбе, скупа и рада на зборнику, на различите начине. Захвалност дугујемо др Весни Матовић што је са Олгом Красић Марјановић покренула идеју о изложби, без које онда не би било ни свих даљих корака. Захваљујемо Олги Красић Марјановић и Амалији Витезовић које су својим радом на изложби омогућиле да онај њен део који је посвећен *Жени данас* доживи и „претпремијеру” у Библиотеци Института за књижевност и уметност на скупу о *Жени данас*, те да тако добијемо јединствену ситуацију у којој су учесници и публика „окружени” предметом проучавања. Захваљујемо Научном већу Института, које је једногласно подржало предлог одржавања скупа. Захваљујемо директору Института Бојану Јовићу, који је свесрдно подржао ово истраживање, не само као директор већ и као научник, својим учешћем и излагањем о поезији у *Жени данас*, а на крају и као рецензент происходећег зборника. Захваљујемо другим двома рецензеткињама зборника – Вери Гудац Додић, која је била део динамичних разговора и расправа и на самом скупу, а као поуздана истраживачица Антифашистичког фронта жена поуздано и протумачила контекст сваког појединачног зборничког чланка; и Данијели Мајсторовић, чије су прецизне и промишљене инструкције допринеле савршенијој коначној верзији зборника. Захваљујемо Светлани Стефановић, чија је магистарска

теза о женском питању у међуратној београдској штампи, попут часописа *Жена данас* свих ових деценија, дуго времена фигурирала као недовољно истакнути извор а опет стална инспирација за сва каснија истраживања у томе опсегу. Захвалност дугујемо Милици Ђуковић, која је, поред тога што је ауторка важног прилога, са Станиславом Бараћ била у званичном тиму пројекта изложбе коју је подржао ЦПН, а затим и секретарка организације скупа, као и зборника на самом почетку рада на њему. Захвљујемо, дакле, Центру за промоцију науке, Институту за књижевност и уметност и Библиотеци града Београда као институцијама у целини. Захваљујемо на стрпљењу учесницама скупа које су још у првој половини 2016. године приложиле своје завршене радове. Захваљујемо свим учесницима и учесницама, ауторкама и ауторима на спремности да учествују у овом колективном подухвату, и да иновативним истраживањима тај подухват обележе, свако на свој начин, индивидуалним печатом.

Пажљива и вишеструка читања радова овога зборника уверавала су нас, сваки пут изнова, у научну релевантност теме која је оцртана првом серијом часописа *Жена данас*. Такође, ова читања подстакла су наше убеђење да треба наставити са проучавањем послератне серије *Жене данас* на подједнако скрупулозан начин, што је посао који већ јесмо започеле. Посао на који нас постојећи радови такође усмеравају, а који не зависи само од наших снага, јесте међународни научни подухват у оквиру којег би се паралелно истражили сви женски и феминистички народнофронтски часописи до којих смо захваљујући истраживању београдске *Жене данас* дошле. Сагледавање зборника као целине, посебно у контексту ревизионистичких процеса који негирају епохални карактер, те друштвени и културни значај југословенског антифашизма, а који се снажно одвијају управо у продуженом времену у којем је зборник настајао, уверавају нас и у друштвену релевантност овог подухвата.

Јелена Лалајиовић и Станислава Бараћ